

Anmeldelser

Paul Kolstoe (with a contribution by Andrei Edemsky), *Russians in the Former Soviet Republics*, London: Hurst Publishers, 1995, 340 s., 35 £; Erik Kulavig, *Russisk nationalisme 1986-1992*, Odense: Odense Universitetsforlag, 1995, 96 s., 100, 00 kr.

Bag det lidt kryptiske først anførte forfatternavn skjuler sig den norske historiker Pål Kolstø. Han har gennem længere tid beskæftiget sig indgående med den nye russiske diaspora, dvs. de russiske mindretal, der er opstået i Ruslands nabolande som følge af opløsningen af Sovjetunionen i 1991. Hans udgangspunkt er, at den i alt 145 mio. store russiske nation er den største kollektive taber i denne opløsningsproces (s. 7). Naturligvis har russerne lige så store fordele af det kommunistiske systems sammenbrud som alle andre folkeslag i det hedengange USSR, givet de muligheder for demokrati og økonomisk fremgang, det åbner. Men som det eneste af Sovjetunionens mange folk tenderer russere i praksis mod at identificere sig med Sovjetunionen. Russiske nationalister kan ikke nøjes med SNG, men kræver en ny (Sovjet)-union. I kraft af den russiske diasporas enorme omfang (over 25 mio. mennesker) og dens geografiske spredning på alle ikke-russiske forhenværende Sovjetrepublikker placeret i næsten alle verdenshjørner udgør en eventuel russisk irredentisme og revisionisme en formidabel potentiel trussel mod sikkerheden i Europa og Asien. For som Kolstø skriver, „If the ‘empire savers’ ... were to succeed in seizing power in the Russian Federation they would surely attempt to use the Russian diaspora in the same way as Hitler exploited the German populations in the Sudetenland, Danzig, Pomerania and elsewhere - i.e. to promote territorial expansion“ (p. 8).

Nu skal man ikke på den baggrund forledes til at tro, at alle russere uden for Ruslands grænser er en femte kolonne og i lommen på rød-brune fantaster som Zhirinovskij og Baburin. Tværtimod gør Kolstø opmærksom på, at mellem 25 og 75 pct. af den russiske diaspora stemte for deres respektive hjemlandes løsrivelse fra Rusland under folkeafstemningerne i 1990-91. Selv om spændingerne mellem russere og titulær-nationer i de nye stater siden da er taget til - som følge af sidstnævntes forkærlighed for mono-etnisk nationbuilding - kæmper russerne sjældent for en genforening med Rusland, men for ligeret, for eksempel ret til statsborgerskab. For russere bosat i Rusland overskygges spørgsmålet om diasporaens retsstilling helt af bekymringerne over deres egen hverdag. Ifølge surveydata fra oktober 1991 kræver kun 11 pct., at der holdes folkeafstemninger om grænsedragninger, hvad der ellers kunne bringe diasporaen „hjem til Rusland“ uden, at den behøvede at flytte. Størsteparten - dvs. 40 pct. - mente, at deres rettigheder skulle sikres af de nye efterfølgerstater og anerkendte således de nye statsdannelser som legitime. Endnu mere interessant er det måske, at hele 22,3 pct. mente, at Rus-

Anmeldelser

Paul Kolstoe (with a contribution by Andrei Edemsky), *Russians in the Former Soviet Republics*, London: Hurst Publishers, 1995, 340 s., 35 £; Erik Kulavig, *Russisk nationalisme 1986-1992*, Odense: Odense Universitetsforlag, 1995, 96 s., 100, 00 kr.

Bag det lidt kryptiske først anførte forfatternavn skjuler sig den norske historiker Pål Kolstø. Han har gennem længere tid beskæftiget sig indgående med den nye russiske diaspora, dvs. de russiske mindretal, der er opstået i Ruslands nabolande som følge af opløsningen af Sovjetunionen i 1991. Hans udgangspunkt er, at den i alt 145 mio. store russiske nation er den største kollektive taber i denne opløsningsproces (s. 7). Naturligvis har russerne lige så store fordele af det kommunistiske systems sammenbrud som alle andre folkeslag i det hedengange USSR, givet de muligheder for demokrati og økonomisk fremgang, det åbner. Men som det eneste af Sovjetunionens mange folk tenderer russere i praksis mod at identificere sig med Sovjetunionen. Russiske nationalister kan ikke nøjes med SNG, men kræver en ny (Sovjet)-union. I kraft af den russiske diasporas enorme omfang (over 25 mio. mennesker) og dens geografiske spredning på alle ikke-russiske forhenværende Sovjetrepublikker placeret i næsten alle verdenshjørner udgør en eventuel russisk irredentisme og revisionisme en formidabel potentiel trussel mod sikkerheden i Europa og Asien. For som Kolstø skriver, „If the ‘empire savers’ ... were to succeed in seizing power in the Russian Federation they would surely attempt to use the Russian diaspora in the same way as Hitler exploited the German populations in the Sudetenland, Danzig, Pomerania and elsewhere - i.e. to promote territorial expansion“ (p. 8).

Nu skal man ikke på den baggrund forledes til at tro, at alle russere uden for Ruslands grænser er en femte kolonne og i lommen på rød-brune fantasier som Zhirinovskij og Baburin. Tværtimod gør Kolstø opmærksom på, at mellem 25 og 75 pct. af den russiske diaspora stemte for deres respektive hjemlandes løsrivelse fra Rusland under folkeafstemningerne i 1990-91. Selv om spændingerne mellem russere og titulær-nationer i de nye stater siden da er taget til - som følge af sidstnævntes forkærlighed for mono-etnisk nationbuilding - kæmper russerne sjældent for en genforening med Rusland, men for ligeret, for eksempel ret til statsborgerskab. For russere bosat i Rusland overskygges spørgsmålet om diasporaens retsstilling helt af bekymringerne over deres egen hverdag. Ifølge surveydata fra oktober 1991 kræver kun 11 pct., at der holdes folkeafstemninger om grænsedragninger, hvad der ellers kunne bringe diasporaen „hjem til Rusland“ uden, at den behøvede at flytte. Størsteparten - dvs. 40 pct. - mente, at deres rettigheder skulle sikres af de nye efterfølgerstater og anerkendte således de nye statsdannelser som legitime. Endnu mere interessant er det måske, at hele 22,3 pct. mente, at Rus-

land ikke skulle foretage sig noget til støtte for dem (s. 9). Med andre ord har de russiske nationalister og den russiske regering et tyndt folkeligt mandat i ryggen, når de påberåber sig retten til at gribe ind i nabolandene „for at beskytte russiske landsmænd“. Men som Kolstø bemærker, forholder det sig desværre sådan, at politik i revolutionære epoker ikke føres af masserne, men af politisk entreprenante eliter. De fleste russiske eksemplarer af racen blæser på reformprocessen og satser på primitive nationalistiske ideologier, og de trækker de liberale og demokratiske kræfter med ned i sølet.

Denne indføring skulle gerne skærpe appetitten på Kolstø's vedkommende bog, som jeg egentlig kun har lovord at sige om. Første del af bogen rummer en historisk indføring i den russiske migration og de motiver og doktriner, der har ligget bag. Her sættes den etno-politiske teori om et kolonialt grand design over for teorien om socio-økonomisk modernisering som udslaggivende faktor i de russiske migrationsstrømme. Bortset fra, at teorien ikke passer på Baltikum, tilslutter Kolstø sig nærmest moderniseringsteorien, idet han peger på, at tilbagevandringen fra de ikke-russiske republikker idag sjældent har relation til de nye nationale regerings faktiske politiske tiltag. I betragtning af den russiske regerings hysteriske fremfærd under henvisning til „apartheid“ er dette ikke nogen banal iagttagelse. Man skal i øvrigt ikke tro, at russerne i Sovjet-tiden førte et ubekymret liv som kolonial overklasse, selv om russerne formentlig var overrepræsenteret i nomenklaturaen.

Anden del af bogen er helliget forskellige regionale problemstillinger, nemlig Baltikum, Moldova, Belarus og Ukraine samt det forhenværende sovjetiske Centralasien (- et kapitel, der også omhandler Kaukasus, men derimod ikke Kazakstan og Kirgistan, der analyseres i et særskilt kapitel, „The Quest for Eurasia“). Tredje del omhandler så vigtige emner som Ruslands politik i diaspora-spørgsmålet samt mulige veje til at løse eller i hvert fald afdæmpe dette højeksplosive problem. De fire alternativer, der drøftes, er henholdsvis folkemord (ja, du læste rigtigt!), tilbagevandring til Rusland, grænserevisioner og beskyttelse af de russiske minoriteter i deres nuværende hjemlande. Ikke overraskende anbefaler Kolstø løsninger inden for den sidste kategori, dvs. at russerne sikres rettigheder, hvor de bor. Han påpeger, at end ikke OSCE har taget højde for diaspora-problemer, hvortil også hører de store ungarske, polske og tyske mindretal. OSCE taler kun om mindretal bosat på territorier, der kan betragtes som værende „deres“.

Umiddelbart forekommer Kulavigs bog om russisk nationalisme måske at være en bagatel sammenlignet med Kolstø's. Men den er ikke uden interesse trods sit lovligt korte omfang og forudsigelige tilgang. Det drejer sig om en diskursanalyse af den russiske nationalisme med typologiske betragtninger samt Kulavigs kritiske kommentarer til russisk nationalistisk tankegods. Det sidste er en forfriskende metodisk fornyelse i forhold til den traditionelle neutrale registrering af udsagn. Som en hjælp til sin læge danske læser går Kulavig direkte i kødet på vrøvlet og konspirationsteoriene:

„Anklagerne mod Vesten for økonomiske blokade af Sovjetunionen med det formål at holde landet under kontrol kan, ligesom frygten for at landet

skulle blive forvandlet til et råstofleverende uland for vestlig industri, bedst beskrives som rester af dogmatisk sovjetisk tankegang. Vesten har nemlig kun i yderst begrænset omfang anvendt det økonomiske våben“ (s. 30).

Som helhed klynger de russiske nationalister sig til kollektivismen, anti-rationalisme samt forestillingen om adfærd styret af moral i stedet for ret. Dette kombineret med troen på en stærk, centralistisk russisk stat som anker for Ruslands imperiale genfødsel vil før eller siden bringe den russiske nationalisme på kollisionskurs med Vesten (s. 85). Derfor forstår jeg ikke, hvorfor Kulavig i et interview til *Weekendavisen* ved bogens udgivelse gav sig til at snakke de russiske nationalister efter munden ved, ligesom dem, at messe om Ruslands storhed og kravet på respekt (undeforstået: som omverdenen tilsidessætter). Denne selvmedlidende og selvretfærdige diskurs minder betænkeligt om de serbiske nationalistiske *mimofanter* - altså det velkendte Klaus Rifbjerg-syndrom, hvor mimofanten reagerer som en mimose ved den mindste antydning af kritik og ser sig selv omgivet af en fjendtlig omverden samtidig med, at man som en elefant tramper på andre. Russere og serbere har det med at se sig selv som dem, der har „lidt mest af alle“; som de ædle og miskendte forsvarere af den kristne civilisation osv. - ikke just noget, der peger fremad, mod sameksistens med andre. I stedet for at klynke burde Rusland drage en lære af, hvordan andre imperier er skrumpet med ynde: Tyrkiet, Østrig, det post-nazistiske Tyskland og Danmark efter devisen „hvad udad tabes, skal indad vindes“ (: in casu demokratiet, retsstaten og markedsøkonomien).

Mette Skak
Institut for Statskundskab
Aarhus Universitet

Jette Fog, *Med samtalen som udgangspunkt. Det kvalitative forskningsinterview*, København: Akademisk forlag, 1994, 241 s.

Jette Fog har skrevet en særdeles interessant bog om det kvalitative forskningsinterviews særegenheder og potentialer som forskningsinstrument. Man fristes til at sige, at det er en klog bog.

Selv om bogen tager emner under behandling, der knytter sig til næsten alle faser i et kvalitativt forskningsprojekt - problemstilling og formål; interviewenes planlægning og forberedelse; interviewenes gennemførelse og dynamik; det transskriberede interview; reliabilitet og validitet, etiske dimensioner i samtalen og rapporteringen - så er der ikke tale om en grundbog eller en introduktion til kvalitativ forskningsmetode. Der er snarere tale om den erfarne, der taler til den erfarne. Bogen er båret af forfatterens overskud til at registrere og sanse, hvad der foregår i gode (og dårlige) interviews, samt af stor vilje til at gennemreflektere egne erfaringer.